

Kölcsey és a magyar nyelv ügye az 1832-36-os országgyűlésen

A kortársak nagy várakozással tekintettek az 1832. december 16-ra összehívott országgyűlés elé. Az országgyűlés elsődleges célja, az ország régi kívánságának, a rendszeres bizottsági munkálatoknak (más néven az operátumoknak) a megvitatása lett volna.¹ Az összesen kilenc területet felölelő operátumok többek között ország gazdasági és jogi viszonyainak átalakítását, a közjogi berendezés korszerűsítését, a Mária-Terézia féle urbárium újraszabályozását, valamint az oktatási rendszer, az egyházi és alapítványi ügyek áttekintését tűzte ki célul. Minderről néhány évtizeddel később Horváth Mihály a korszakról szóló munkájában a következőket írta: „Az országgyűléshez, mely egyelőre alkotónak szervezőnek tartaték, mindenik párt a maga legképesebb egyénét ügyekezett megválasztani képviselőül: a reformpárt, hogy az ország középkori, elhanyagolt viszonyai valahára a korigények szerint átalakíttassanak; az ősi alkotmány kiváltságaihoz konokul ragaszkodó, sajátlagos nemesi párt hogy amazok törekvései meghiúsíttassanak, az ősi alkotmány pedig, a sérelmek orvoslata által, a kormánynyal szemközt, újabb biztosítékokkal szilárdíttassék”.²

Már az országgyűlés elején nyilvánvalóvá vált azonban, hogy míg a kormányzat az uralkodói előterjesztésekben megfogalmazott tárgysorozattal, mindenekelőtt az operátumok napirendre tűzésével szilárdan kézben akarja tartani a tárgyalások menetét, addig a rendek – élve kezdeményezési jogukkal – mindent elkövetnek azért, hogy a rendszeres bizottsági munkálatok mellett más, fontosnak ítélt kérdéseket is megvitassanak, s mielőbb az uralkodó elé terjesszenek. Az országgyűlés első három hónapjában az előterjesztésekre adandó válaszfelirat mellett így kerültek a diéta napirendjére a régóta orvoslatlan előleges sérelmek, az uralkodó Magyarországon lakását, illetve az országgyűlés Pestre vitelét szorgalmazó feliratok, továbbá a magyar nyelv ügyében és a protestánsok vallási sérelmei tárgyában készített javaslatok.

Kölcsey Ferencet, Szatmár megye főjegyzőjét 1832 novemberében választották országgyűlési követté. Kölcsey ekkor már országosan ismert író volt, első verseskötete éppen 1832-ben látott napvilágot, s mint a Magyar Tudós Társaság tagja részt vett a lassan kiépülő irodalmi intézményrendszer életében is. Viszonylag későn, negyvenkét évesen lépett először az országos politika színterére, ám rövid időn belül az ellenzék meghatározó alakjává vált, sőt tevékenysége

¹ A rendszeres bizottsági munkálatok jelentőségéről ld. BARTA István: *A fiatal Kossuth és kora*. Akadémiai doktori értekezés. Kézirat. 1964. MTA Kt.; VÖLGYESI Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832*. Gyula, 2002. (VÖLGYESI 2002).

² HORVÁTH Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. I. kötet. Pest, 1868. (HORVÁTH 1868) 288.

felkeltette az országgyűlési titkosrendőrség figyelmét is.³ Ebben kétségkívül fontos szerepe volt annak, hogy Kölcsey szoros kapcsolatban állt a néhány éve már Szatmár vármegyében is aktívan politizáló báró Wesselényi Miklóssal, akit ekkor az ellenzék központi figurájának tartottak.⁴ Nyilvánvaló azonban, hogy Kölcsey mindenekelőtt személyes tulajdonságai révén nyerte el az őt megillető pozíciót a követi kar sajátos világában. „*Ha egyedül tudomány s ékesszólás, hazafiság és jellemtisztaság tehetnének ellenzéki pártvezért, úgy kétségkívül Kölcsey Ferenczben kellett volna egyesülni a párt bizodalmanak.*” – jellemezte Szatmár vármegye első követét Horváth Mihály.⁵ A történetíró által említett ékesszólás Kölcsey esetében nem csak a kiemelkedő szónoki képességeket jelentette, hanem mindenekelőtt a magyar és természetesen a latin nyelvben való jártasságot, amely arra predesztinálta Kölcseyt, hogy rögtön az országgyűlés elején a négy kerületi jegyző egyikévé válasszák.⁶ A kerületi jegyzők feladata volt, hogy az általuk megfogalmazott, s a többség által jóváhagyott vagy éppen módosított üzenetek útján biztosítsák az alsótábla és a felsőtábla közötti kommunikációt, továbbá, hogy a feliratok révén bekapcsolódjanak a diaetalis tractatusnak, korabeli kifejezéssel élve „viszonyos érintkezésnek” nevezett alkufolyamatba, amely a törvényhozás két fele, az országgyűlés és az uralkodó között zajlott időről időre egy adott kérdésben.⁷ Kölcsey nyelvi kompetenciájára annál is inkább szükség volt, mert az alsótábla csak 1830 óta fogalmazta magyar nyelven üzeneteit – a feliratok továbbra is latinul készültek –, s így nem vált még készséggé a nemzeti nyelven készítendő jogi-politikai érveket felvontató szövegek kidolgozása, adott esetben a megfelelő magyar nyelvű terminusok kiválasztása vagy éppen megalkotása.

A magyar nyelv ügye 1790 óta szerepelt az országgyűlések napirendjén, több törvény is született e tárgyban,⁸ legutóbb az 1830: 8. törvénycikk, amely kimondta: a Helytartótanács köteles a hozzá magyarul író törvényhatóságoknak magyarul válaszolni, a Királyi Kúriának pedig a magyarul kezdett pereket ma-

³ Ld. erről PAJKOSSY Gábor: *Kölcsey – ahogy az országgyűlési titkosszolgálat 1836-ban látta*. ItK 2001. 3-4. sz. 458-464.

⁴ Kölcsey és Wesselényi kapcsolatához l. SZABÓ G. Zoltán: *A Kölcsey-napló Wesselényije és a Wesselényi napló Kölcseyje*. (Egy barátság eseményei avagy kevésbé ismert adalékok egy majdani Kölcsey-biográfiához) IN: TAXNER-TÓTH Ernő és G. MERVA Mária (szerk.): *Remény s emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulójára*. Budapest - Fehérgyarmat, 1990. 61-69.

⁵ HORVÁTH (1868): 292.

⁶ Az 1832. december 22-i kerületi ülésen a dunáninneni kerületből Fekete Ferenc Pozsony megyei, a dunántúli kerületből Siskovics József Baranya megyei, a tiszáninneni kerületből Bernáth Zsigmond Ung megyei, a tiszántúli kerületből pedig Kölcsey Ferenc Szatmár vármegyei követeket választották kerületi jegyzővé.

⁷ Vö. SZIJÁRTÓ M. István: *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792*. Budapest, 2005. 30-31.

⁸ A nyelvi törekvések eredményei az 1791:16. 1792:7. 1805:4. 1827:11. törvénycikkekben testesültek meg.

gyarul kell befejeznie. A törvény megkövetelte az országhatáron belül a hivatalnokoktól a magyar nyelv ismeretét, az ügyvédi vizsgát tevő személyeknek pedig négy év türelmi időt adott annak elsajátítására. A rendek – az előzmények logikus folytatásaként – a közigazgatás és az igazságszolgáltatás után a törvényhozásban is meg akarták honosítani, sőt kizárólagossá akarták tenni a nemzeti nyelvet.⁹ A korabeli közvélekedésnek megfelelően abból indultak ki, hogy a hazai nyelv művelése, tökéletesítése után immár kellő figyelmet kell fordítani annak terjesztésére is. A nyelvi probléma megoldásában pedig nagy szerepet szántak a magyar nyelvű oktatás általánossá tételének, s ebben az összefüggésben kiemelt figyelmet fordítottak volna a nemzetiségek lakta területekre.¹⁰

Hertelendy Miksa torontáli követ az 1832. december 27-i kerületi ülésen azt javasolta: az alsótábla szólítsa fel a főrendeket, hogy üzeneteiket – hasonlóan az alsótáblához – ezentúl magyarul készítsék. Ugyanakkor indítványozta, hogy a magyar nyelvű feliratok és törvények érdekében az alsótábla dolgozzon ki önálló felirati javaslatot.¹¹ A többség támogatta Hertelendy indítványát,¹² s így miután a kerületi jegyzők felosztották egymás között a feladatokat, Kölcsey kapta a megbízatást a magyar nyelv ügyében készítendő üzenettervezet és felirati javaslat kidolgozására.¹³ Kölcsey javaslatát az 1833. január 5-i kerületi ülésen tárgyalták meg, s a tervezetet hosszas vita után, kisebb módosításokkal és kihagyásokkal el is fogadták.¹⁴ Az üzenet a nyelvi küzdelmek kezdőpontját 1790-re, a

⁹ „Diplomaticai nyelvnek egynek kell lenni, két nyelv csak balmagyarázatra ad alkalmat; – Azért alkossunk e Deák magyar törvényt hogy sokan nem tudnak magyarul? De ugy nem tsak latán, hanem Toth, Rätz, Német, Oláh nyelven is kellene.” (KOSSUTH Lajos: *Országgyűlési tudósítások*. Sajtó alá rendezte: A Keletréurópai Tudományos Intézet Történettudományi Intézetének munkaközössége. I. Budapest, 1948. (KLÖM I.) 139. az 1833 jan. 30-i ülésről I. KLÖM I. 138-140. valamint KÖLCSEY Ferenc: *Országgyűlési napló*. Sajtó alá rendezte: VÖLGYESI Orsolya. Budapest, 2000. (Napló) 79-80.).

¹⁰ Az 1830-as évek elején a vármegyék által megfogalmazott nyelvi törekvésekről I. VÖLGYESI (2002): 52-56.

¹¹ Felszólalását I. KLÖM I. 47.

¹² Az 1832. december 27-i és 28-i kerületi ülésről I. KLÖM I. 44-52.

¹³ Kölcsey dolgozta ki ezenkívül az országgyűlés Pestre vitelét szorgalmazó üzenet- és felirattervezet, valamint az előleges sérelmeknek Erdélyt és a Részeket érintő 2. és 3. pontját. Bernáth, Siskovics és Fekete készítette el a királyi előadásokra adandó válaszfeliratot, valamint az előlegesek többi pontját (Napló 26-29. és 30-31.). Az Akadémia kéziratárában őrzött autográf Kölcsey kéziratok közt található felirat-és üzenettervezetek segítségével jól rekonstruálható, hogy alakult ki a Kölcsey által megfogalmazott eredeti javaslatokból az alsótábla többsége által támogatott végső változat.

¹⁴ A leglényegesebb változás az volt, hogy a Kálmán királyi törvényére való hivatkozást kihagyták, és Bernáth Zsigmond javaslatára a következő szakaszt toldották be: „*Ezeknél fogva fívi bizodalommal vagynak a' Karok és Rendek, hogy Ó Császári Királyi Felsege sz Országosan egybegyült Nemzet, 's az Ország Törvényhatóságai által egyedül magyar nyelven teendő alázatos felírásokat atyailag elfogadni, 's ezen hív nemzetet hazai nyelven küldendő kegyelmes Királyi válszaival megörvendeztetni, 's egyszersmind abba kegyelmesen megegyezni méltóztatik, hogy a' törvényczikkelyek egyedül magyar nyelven alkottassanak*” (a vitáról I. KLÖM I. 53-54. 58-62. az üze-

II. József halálát követő nemzeti felbuzdulás időszakára tette. Kölcsey elsősorban természetjogi érvekre alapozva fejtette ki álláspontját: „*Most, ha valaha, itt az idő, hogy a' nemzeti nyelv a' természet által adott jusaiba egészen visszaté-
tessek*” – fogalmazott a magyar nyelvű törvények és feliratok tárgyában készült üzenettervezetben. Érvéle szerint a rendek kívánsága nem más, mint egy több mint negyven éve elkezdődött törvényalkotási folyamat természetes következménye, s végső soron annak betetőzése. A természetjogi megközelítés mellett Kölcsey történeti érvekkel is megpróbálta alátámasztani álláspontját: a tervezet végén Könyves Kálmán egyik törvényére hivatkozva igyekezett bebizonyítani, hogy a magyar nyelvű törvényalkotás már századokkal korábban gyakorlatban volt, s így csupán egy régi, elfeledett, ám egykor törvénnyel megerősített szokáshoz térnének vissza.¹⁵ S bár a többség ezt az érvet nem találta elég meggyőzőnek, mégis jól megragadható Kölcsey munkájában, hogyan próbálta ötvözni a szerző a természetjogi érvelést a régi törvényekre való hivatkozással.¹⁶

Az országos ülésben főként néhány észak-magyarországi törvényhatóság és a szlavón vármegyék foglaltak állást a törvények és feliratok kéthasábos, latin és magyar szerkesztése vagy az eddigi gyakorlat megtartása mellett, s a kizárólagosan magyar nyelven készített törvények és feliratok ellen.¹⁷ Turóc vármegye kijelentette: „*ne hogy a' magyar nyelven alkotandó Törvények nem értése miatt az igazság kiszolgáltatása zavart és hátramaradást szenvedjen, csupán a' Törvények alkotására nézve az eddigi gyakorlott módot meghagyni kéri*”.¹⁸ Később, a február 8-i kerületi ülésen pedig hozzátette: a magyar nyelv még nem áll azon a fokon, hogy alkalmas lenne törvények szerkesztésére, továbbá hiányzik a nyelvtudás nemcsak a kapcsolt részek, de több más törvényhatóság lakosainál is, akiket pedig a közigazgatásban és a törvényhozásban való részvételből nem lehetne kizárni.¹⁹ Turóchoz hasonlóan fenntartásait fogalmazta meg Sáros, Szepes és Pozsega vármegye is. Árva vármegye második követe azonban úgy vélte: „*ámbátor olly megyéből veszi eredetét, mellyben a' honni nyelv csak kevés évek*

net végleges szövegét ld. Felséges Első Ferencz ausztriai császár, Magyar és Cseh Ország koronás királyától Po'sony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben karácson havának 16-ik napjára Magyarország' gyűlésének írásai, Po'sony, 1832/3 I. kötet (Iratok I.) 10.

¹⁵ A tervezet tehát reményét fejezte ki, hogy az uralkodó megengedi azt „*a' mi Kálmán Királyunk törvényei között, az első könyv előbeszédének 16 §a szerint, századok előtt is gyakorlott szokás volt, hogy t.i. a' törvénycikkelyek magyar nyelven alkottassanak.*” (a Kölcsey által készített tervezet I. MTAK Kt. Jogtan. Országgyűlés. Ívrét. 2. IV. köteg)

¹⁶ A régi törvényekre hivatkozó érvelésmódokról ld. bővebben: DOBSZAY Tamás: „*Szokjon gyapjas fülök az ezután már gyakrabban hallható igazság szavához*”. *A politikai élet verbális közegének átrendeződése a reformkorban.* Századvég 2008/1. 113-150. különösen: 116-122.

¹⁷ Az 1833. január 11-i országos ülésről dl. Felséges Első Ferencz ausztriai császár, magyar és Cseh Ország koronás királyától Po'sony szabad királyi várossába 1832-ik esztendőben, karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyarország' gyűlésének jegyzőkönyve, Po'sony, 1832/3. I. (Jkv. I.) 46. skk.

¹⁸ Jkv. I. 47.

¹⁹ Jkv. I. 142.

ólta hozatott be a' köz dolgok folytatásába, mindazonáltal olly megyéből veszi eredetét, mellynek Rendei a' Nemzetiség kifejlése iránt lelkes buzgósággal vi-seltetnek, – ideje már hogy hólt Test, millyen a' deák nyelv, eltemettség, mert csak úgy lehet a' hazai nyelv, 's Nemzetiség felemelkedését reményleni, ha ezen Romai nyavalya legyőzetik, – 1790 esztendő óta világos az Ország Rendeinek arra intézett törekedése, hogy a' magyar nyelv diplomaticai pólczra emeltessék, ideje vólna 40 esztendő alatt kinek kinek megtanulni, 's a' kik még sem tanul-ták meg, tekintetet nem érdemelnek".²⁰ Nem érdektelen ebben a vitában Hor-vátország követének a véleménye sem, aki leszögezte: a magyar nyelv előmenete-lét nem akarják akadályozni, sőt mindent elkövetnek annak elsajátítása érde-kében, de „Nem egyez meg az Ország számosabb Lakosaira való figyelemmel, kik a' Magyar nyelvben vagy éppen járatlanok, vagy azt talán nem azon mér-tékben bírják, mellyet az előforduló dolog nagysága és fontossága megkíván.”²¹ A vita későbbi szakaszában pedig a követ arra hivatkozott, hogy a rendek az 1826. április 17-i feliratukban is csak azt kérték, hogy a törvények latin és magyar nyelven készüljenek, s küldői is azt szeretnék, hogy a törvények magyar nyelven készüljenek ugyan, de azokat az országgyűlés felügyelet alatt fordítsák le latinra, s ugyanígy járjanak el a feliratok és királyi válaszok eseté-ben is, „és ez Magyar Országtól a' hozzá kapcsolt Országokra nézve ártatlan kedvezés, küldőire nézve pedig elkerülhetetlen szükség és az igazságban gyöke-rezik”.²² Mindezek ellenére a rendek többsége támogatta a magyar nyelv ügyé-ben készített üzenetben és feliratban foglaltakat.

Az alsótábla nagy várakozással tekintett a főrendek állásfoglalása elé. 1833. január 21-i ülésükön a felsőtábla tagjai beleegyeztek abba, hogy ezentúl magyar nyelven fogalmazzák meg válaszüzeneteiket, az alsótábla másik kérését azon-ban ebben a formában nem támogatták.²³ A felsőtábla többsége úgy vélte, a fel-iratot más időpontban kéne felterjeszteni, nevezetesen a rendszeres bizottsági munkálatok tárgyalásakor, egészen pontosan az országgyűlés elrendezésével foglalkozó fejezetben, hiszen az alsótábla javaslatával egy, a magyar alkot-mánnyal egyidős, törvénnyel is megerősített, nyolc évszázados gyakorlat szűnne meg. A főrendek szerint a javaslat számos fontos kérdést érint: a törvények, or-szággyűlési iratok magyarra fordítását vagy éppen az ország nem magyar nyelvű lakosainak helyzetét. Hangsúlyozták: továbbra is csak fokozatos, lépcsőn-kénti haladásról lehet szó. Emlékeztettek arra, hogy az 1805: 4. törvénycikk meghatározta, hogy a feliratok kéthasábosan, magyarul és latinul készülje-nek, a törvénycikkek és az uralkodói válaszok szövegére azonban mindeddig semmilyen törvényi szabályozás nem volt. Számos körülményt kell tehát fi-gyelembe venni – hangoztatták a felsőtáblán –, ráadásul a rendek már az

²⁰ Jkv. I. 49.

²¹ Jkv. I. 48.

²² Mindez már az 1833. március 11-i országos ülésen hangzott el.

²³ A vitáról I. KLÖM I. 106-110.

1825-27-es országgyűlésen kijelentették, hogy az operátumokban szereplő tárgyakat nem kiragadva, nem egymástól elválasztva, hanem együtt, összefüggésükben akarják majd tárgyalni.²⁴ Mindezek mellett a felsőtáblán többen is támogatták az alsótábla javaslatát, így mindenekelőtt báró Wesselényi Miklós és gróf Széchenyi István.²⁵

Az alsótábla az 1833. március 30-i kerületi, majd a február 8-i országos ülésen a főrendek válasza ellenére továbbra is megmaradt eredeti álláspontja mellett, s az újabb hozzászólásokból világosan kiderült, a rendek többsége olyan állammodellben gondolkoznak, amelyben csak egyetlen hivatalos nyelv létezhet. Balogh János, Bars vármegye követe úgy látta: ha azért kellene továbbra is latinul készíteni a törvényeket, mert sokan nem tudnak magyarul, úgy ez azt vonná maga után, hogy szlovák, német, román és szerb nyelvre is le kéne a törvényeket fordítani.²⁶ A február 8-i országos ülésen keletkező szóváltás ugyanakkor jól érzékeltette a nemzeti nyelv szerepéről vallott eltérő felfogásokat. Frimm János, az egri káptalan követe úgy vélte, a nemzeti érzésnek nem lehet kizárólagos kritériuma a nemzeti nyelv használata, hiszen: „*Eddig is a' Világ hódító Róma nyelvének hivatalos használata mellett szívünk 's érzéseink magyarok valának.*” Történelmi példákkal is igyekezett megerősítette álláspontját,

²⁴ „Ugyan is az 1805. Esztendei 4. Törvény Czikkely nyilván kikötvén a' Felírásoknak szerkeztetése módját, –

ez egyébből sem a' Királyi Válaszokra, sem a' Törvény Czikkelyekre nézve nem lévén ekkoráig törvényesen meghatározva, – Ő Cs. Kir. Herczegsége, 's a' Méltóságos Fő Rendek nem látják által: mi módon lehessen olly tárgyat, a' mellynek megindítására más nyomos kérdéseket, – úgy mint jelesül: a' közhasználatú törvényes könyveknek, és Iratoknak hiteles fordítását, az Országnak külön nyelvű lakosai végett teendő sikeres Intézeteket; és több e' félélt vonand maga után, akár külön véve tsak röviden eldönteni? akár pedig a' szoros kapcsolatban lévő rendszeres munkálattól, nevezetesen az Ország Gyűlési rendelkezéstől elválasztani? a' nélkül, hogy ezen lépés a' jövő tanácskozásokban egy s érvelmes tsorbát okozzon, és az 1826-dik Esztendei Junius 10-kén, October 6-kán, 's 1830-dik Esztendei November 23-án nyilván tett ígéretekkel, és óvásokkal meg ne ütközzön.” – fogalmaztak első üzenetükben a főrendek (Iratok I. 36-37.).

²⁵ Kölcsey a január 21-i főrendi ülésről a következőket jegyezte fel: „*Ismét országos ülés, mi-ben a tegnapelőtt kezdett izenet és felírás végig olvastatott, s a maga kerületi alakjában egészen megmaradt, s a főrendekhez általküldetett. A KK. és RR. eloszlanak; s mi általmenénk a másik tábla vitatásait hallgatni. A nyelv ügyét tárgyazó irományok már olvasva voltak, s gróf Eszterházy Mihály már állott és beszédét tartotta. Kívánta, hogy a főtábla válasza magyarul legyenek; kívánta, hogy felírások és törvényczikkelyek a haza nyelvén készüljenek. Gróf Károlyi György követé, kit Wesselényi és Széchenyi δνω κομητορε λαων váltának fel. E pillantat lelkesítő vala. Ott állék a lelkes Somsich mellett, közelemben a szeretetre méltó, lángvérü gyermek, az én Eötvös Pepim, s illy kedvező helyzetben végig nézni és hallgatni a haza lélekkel teljes fjiait, olly élemény, millyet a sors csak igen ritkán enged.*” (Napló 70.).

²⁶ „*Diplomaticai nyelvnek egynek kell lenni, két nyelv csak balmagyarázatra nyit alkalmat; – Azért alkossunk e Deák magyar törvényt hogy sokan nem tudnak magyarul? De ugy nem tsak latán, hanem Toth, Rátz, Németh, Oláh nyelven is kellene*” (KLÖM I. 139. a vitáról I. KLÖM I. 138-139. Napló 79-80.).

s kifejtette: Nagy Lajos és Mátyás király is a latin nyelv használata mellett lettek naggyá és dicsőökké. Mindezekén túl méltányosságot kért a magyarokkal több évszázada szoros államjogi kapcsolatban élő horvátok számára is.²⁷ Palóczy László, Borsod megye követe azonban Frimmnek címezve felszólalását azt mondta: az egyház annyi vagyonnal bír az országban s különösen Borsod megyében, hogy köteles lenne a magyar nyelvet pártolni, s ha a követek közül valaki azt terjesztené elő, hogy az istentiszteletek nyelve ezentúl kizárólag a magyar legyen, ő azt is támogatná.²⁸

A rendek a magyar nyelv ügyében készített második üzenettervezetet kis módosítással hagyták jóvá. Az ülésről készült német nyelvű lejegyzések szerint a Kölcsey által felolvasott tervezet a kerületi ülésen nagy elismerést váltott ki: „*Zunächst ward das zwite Nuncii Project wegen vollkommener Diplomatisirung der ung. Sprache verfaßt durch Circular Notair Kölcsey – unter wiederhohlten enthusiastischen Beifalls Zeichen abgelesen, und bei nahe ohne Einwendung angenommen.*”²⁹ A másik jelentés szerint a Kölcsey által felolvasott üzenetet elegáns stílusa miatt csaknem minden szakasz után „vivat”-tal fogadták.³⁰ A leglényegesebb módosítás az volt, hogy a tervezetben a „*De valyon az 1805:4 t[örvény]cz[i]k hasonló e az 1:9 címhez 's az 1741:8 czikkelyhez, hogy azt megváltoztatni ne lehessen*” szakasz helyére a „*De valyon az 1805:4 t[örvény]cz[i]k hasonló e azon sarkalatos törvényekhez, miket megváltoztatni nem lehet?*” megfogalmazás került.³¹ A főrendek elutasító üzenetére írt válaszbán Kölcsey kifejtette: a törvények megváltoztatása minden törvényhozói joggal rendelkező nemzetnek alapvető joga, így a kéthasábos magyar és latin nyelvű feliratokról rendelkező 1805: 4 törvénycikk megváltoztatása sem ütközhet akadályba.³² E mögött a kijelentés mögött az a feltételezés húzódott meg, hogy a törvényhozásnak alkalmazkodnia kell a kor követelményeihez, s egyszerre kell figyelemmel lenni a közvélemény akarására s a jövő nemzedékek ítéletére. A korszellemre való hivatkozás számos liberális politikus, így Deák Ferenc megnyilatkozásaiban is tetten érhető: „*a törvények alkotásánál mind a*

²⁷ Jkv. I. 142-143.

²⁸ Jkv. I. 143

²⁹ MOL Bécsi levéltárakból kiszolgáltatót iratok. Hungarica aus der Privatbibliothek S. M. Franz I. (MOL Privatbibl. I.) 92. téka 65. r.

³⁰ MOL Privatbibl. 92. téka 72. rv.

³¹ A Kölcsey által készített tervezet I. MTAK Kt. Jogtan. Országgyűlés. Ívrét. 2. IV. köteg, a második üzenet végleges szövegét I. Iratok I. 61-64.

³² „*vagy azért hozta-e a 'Nemzet azon Czikkeyt, hogy saját ohajtásainak, 's nyelve felemelkedésének örök korlátot vonjon? a' megelőző kedvetlen időkre nézve nyereség volt a' kérdéses törvény, de ha túl soha sem lehetne; akkor az valóságos veszteség, és egy Polgári szabad alkotmányban, egy törvényhozó Nemzetben olly rende ellen való történet, melly a' törvényhozási joggal ellenkeznek. Mert törvényhozhatni, magyarázhatni, 's módosíthatni, el is törölhetni, – még is a' szorító 's előmenetelt akadályoztató törvényt más jobbal fel nem válthatni, az egymás mellett meg nem fér.*” Iratok I. 63.

józan közvéleményre, mind a jövőendő korra figyelmeznii kell” – fogalmazott Zala vármegye követe az örökváltságról mondott beszédében. Erre a típusú érvelésre alapozott Kölcsey is, mikor a nyelvügyben készített harmadik üzenetében a jelenkor és az elkövetkező nemzedék elmarasztaló ítéletére hívta a fel az alsótábla javaslatát továbbra is elutasító főrendek figyelmét: „*Ne tagadják meg a Méltóságos Fő Rendek azt a’ mit a’ Nemzet, az igazság, a’ természet egyaránt kívánnak; a’ minn a’ Nemeztii élet, és becsület függ; a’ minek elmulasztásáért mind az mostani kor, mind a’ maradék kemény ítéletet fog mondani*”.³³

A második üzenettervezet állítása szerint a rendek 1790 óta elsődlegesnek tekintették a magyar nyelv ügyét, s eddig is a rendszeres bizottsági munkálatoktól függetlenül foglalkoztak a kérdéssel. Az 1826. június 10-i feliratban foglalkozással kapcsolatban az üzenet csupán arra tért ki, hogy az országgyűlés akkor kéthasábasan kívánta a törvényeket megszerkeszteni, s az uralkodó elutasító válasza után, az 1826. október 6-i újabb feliratban a rendek még határozottabban álltak ki ezen kívánságuk mellett.³⁴ Ebből azonban nem következik az, hogy

³³ Iratok I. 113.

³⁴ A rendek az 1826. június 10-i feliratukban a következőképpen fogalmaztak: „*Mellyet mi Felségednek előbbi kinyilatkoztatásunk folytában, azzal az észrevétellel kívánunk bejelenteni, hogy mi, a’ Törvényhatóságoknak útasításaikban foglalt kívánságaikra is figyelmeznii, a’ Küldöttségi munkákat nem elszakasztva, vagy némelly részeit különvéve, hanem egészen, és öszveségesen, systema szerént kívánjuk felvenni, és köz-egyezés szerént Törvénybe iktattatni.*” (Felséges Első Ferentz Austriai Császár Magyar és Cseh Ország Koronás Királyától Po’sony Szabad Királyi Városában, 1825-dik Esztendőben Szent Mihály havának 11-dik napjára rendeltetett Magyar Ország Gyűlésének írásai, II., 1825 1826 és 1827, 613.) Az országgyűlés néhány hónappal később keletkezett, 1826. október 6-i feliratában megerősítette: a korábbi felírásban megfogalmazott alapelvektől eltérni nem akarnak (u.o. 732.). Az 1826. június 10-i felirat a törvénycikkek szerkesztésével kapcsolatban a következőket tartalmazta: „*a’ mostani Ország-Gyűlése alatt szerzendő Törvény Cikkelyeket, felezett lapon írva fogjuk Felséged eleibe terjeszteni*” (u.o. 615.) A szeptember 9-én kelt elutasító válasz (az üzenettervezetben tévesen szerepel az augusztus 23-i dátum) azonban így fogalmazott: „*Quoad Articulos sub his jam Comitiiis columnaliter latina, et hungarica Lingva deducendos, sicque in volumine caeterorum hujus Diaetae Actorum subnectendos: altissimam Suae Majestatis Sacratissimae voluntatem Dominos Status et Ordines e benigna Resolutione sub praecitato dato 9. Aprilis a. c. edita, jam intellexisse, cui cohaerenter benigne declarari: ut Exemplaria Articulorum solennissanda, atque ad suas Competentias dimitti solita, nonnisi latina lingua edantur, sicque observato more, inde ab incunabulis Regni Hungariae vigente, etiam Corpori Juris Hungarici inferantur.*” (u.o. 689.) A rendek 1826 október 6-i válaszfeliratukban erre még határozottabban megismételték kérésüket: „*és minthogy külömben is jelen van az az időpont, arra, hogy a’ Deák nyelvel Törvény könyvünkben való élésnek, mást kereszttő megtartása eltöröltetvén; a’ Nemzeti nyelv az őtet minden Jussal illető fő helyét az Ország lakosainak közönséges óhajtása szerént, már valahára Hazájában nyerje-el, kegyelmesen megengedni méltóasson, hogy az alkotandó Törvényeknek Magyar foglalattya, ne tsak a’ Deák nyelven irandó Irományokban, hanem a’ Törvényeknek hiteles formájú kiadásáiban is csatoltasson melléje.*” (uo.731.) Az 1825-27-es országgyűlésen a törvények magyar és latin nyelven történő szerkesztésére vonatkozó kérés egyékként az 1826. január 20-i feliratban fogalmazódott meg először (a kérdésről I. SZEKFFŰ Gyü-

most ne lehessen tovább lépni, és ne lehessen a csak magyar nyelvű törvények érdekében feliratot készíteni: „*De ha a' Nemzet akkor tsak annyit kívánt, és annyit sem nyerhetett meg, – kell e' még most is ott állapodnia meg, midőn az 1830. 8. Törvény Czikkely már hozva van? senki sem viselhet az Országban hivatalt, senki sem lehet még Ügyész is, ha nem tud Magyarúl, – és miért a' Magyar nyelv hivatalbélinek, és Ügyésznek, ha nekünk magyarúl irt Törvényt még tsak kérni sem lehet? Vagy ezen feljebb említett öszveütközés a' felhozott Irományokkal tsak arra az esetre állittatik, ha a' nyelv' ügye a' rendszeres munkáktól ellessz választva?*”³⁵

A Kölcsey által készített második üzenetben a természetjogra való hivatkozás egyébként még meghatározóbbá vált: „*Hazai nyelvel való szabad, meg nem korlátolt élnetés, és így a' természeti jogok egygyik legfontosabbika forog fenn; 's erre törekedni, ezt szüntelen el nem fordított tekintettel kísérni, a' Hazafiúságnak, a' Nemzetiségnek elengedhetetlen kívánata.*” Hogy a magyar nyelven történő törvényalkotás a nyelvi törekvések betetőzését jelenti, s hogy az egy alkotmányos szabadsággal bíró nemzet elengedhetetlen attribútuma, azt Kölcsey ebben az üzenetben is megerősítette, sőt még hangsúlyosabbá tette: „*A' szerentse némellyekben megkoronázá törekedéseiket,; de a' tető még nints elérve; még a' jog, a' mit a' természet ad, s' a' minék az alkotmányi szabadsággal együtt járnia kellene, egész kiterjedésében nem gyakoroltatik; 's azért tovább lépni kötelesség, és természet egy aránt parantsol.*” Ezzel cseng össze egyébként báró Wesselényi Miklósnak a felső táblán elhangzott kijelentése is, amely szerint egy nemzet csak törvényében szól úgy, mint nemzet.³⁶

Már az 1790-ben megfogalmazódott a hazai közbeszédben, hogy a nemzet csak a magyar nyelv virágzása által válhat igazán nemzetté, nyelv és nemzetiség tehát szoros kapcsolatban áll egymással, s míg a magyaros viselet csupán csak külsőség, addig a nyelv a nemzeti karakter leglényegibb vonásait mutatja meg. Kölcsey gondolatmenetének is fontos építőeleme volt, hogy a nyelv a nemzetiség legfontosabb ismérve, s a kettő egymástól elválaszthatatlan: „*mert régi lakjaiból 's földéről ki lehet üzni a' Nemzetet, 's egy más földön megtelepedve még is Nemzet maradhat: de a' nyelvétől megfosztott nép többé nem él.*” Felfogásában a nemzeti nyelv diplomatikai rangra emelése nem öncél volt, hanem a szabadság és a nemzeti önállóság záloga is. Egy későbbi, szintén a magyar nyelv ügyében elmondott felszólalásában Kölcsey kijelentette: immár nem az Aranybulla és nem a Werbőczy Hármaskönyvében megfogalmazott sarkalatos nemesi jogok biztosítják a valódi szabadságot, hanem a nemzeti nyelv minden korlát nélküli használata. Arra is kitért, egy soknyelvű ország könnyebben eshet a fenyegető északi rém, azaz az Orosz Birodalom áldozatául, mint az egyetlen

la: *Iratok a magyar államnyelv kérdéséhez 1790-1848.* Szerkesztette és a bevezetőt írta: SZEKFŰ Gyula. Budapest, 1926. 334-339.).

³⁵ Iratok I. 63.

³⁶ KLÖM I. 182.

nyelv által egyesített nemzet. Kölcsey tehát a nemzeti egység egyik legfontosabb eszközét látta a nyelvi törekvésekben. Úgy vélte, a magyar hivatalossá tételével az országon belüli nyelvi különbségek idővel megszűnnének, s ez által lehetővé válna egy új politikai közösség, a polgári jogegyenlőségen alapuló egységes magyar nemzet megteremtése is.³⁷ Az országgyűlés első hónapjaiban voltak olyan pillanatok, amikor a nyelvi követeléseket a társadalmi reformok előfeltételének is tekintette, csakúgy, mint az Erdéllyel való uniót és a protesztánsok sérelmeinek orvoslását. Kende Zsigmondnak, Szatmár vármegye alispánjának 1833 áprilisában a következőket írta: „Ezért, édes barátom, inkább vehiculumra 's moralis erőbeli nevededésre volna szükségünk, mint illy körülmények közt készülendő törvényekre. A' vehiculum pedig 's erőbeli nevededés e' háromban van: nyelv, erdélyi unio, és a' vallásbeli veszedelmes szakadás' orvoslása.”³⁸

A főrendek 1833 februárjában másodszor is elvetették a rendek kérését,³⁹ a válaszüzenetben pedig megismételve korábbi érveiket, a következőképpen fogalmaztak: „Teljes részvétellel értették a' Fels. Fő Herczeg, és a' Mélt. Fő Rende azon okokat, mellyeknél fogva a' Tek. Karok az honnyi nyelvügyében javaslott Felírásoknál kívánnak megmaradni. – Milly szempontból vevék e' nagy czélt mindenkor az Haza Fő Rendei? Ennek elegendő bizonyosságát adják az e' tárgyban hozott Törvények, – az Ország Gyűlési Jegyzőkönyvek, és azon nevezetes áldozatok, mellyeket – ha elhalgatná is a' szerénység – a' Tek. Rendeeknek minapi Izenetek nyilvánnyosan említi. – Mint ezek, mint a' jelen Ország Gyűlése folytatja meggyőzhetik a' Tek. Karokat arról: hogy valamint abban a' mi a' Fő Rende szabad akaratjoktól függött, sem visszavonás, sem kése delmet nem tapasztaltak, – úgy hasonlóképp' a' Felírások, Királyi Válaszok és Törvény-Czikkelyek magyar szerkeztetésekre nézve a' Fels. Fő Herczeg, és a' Mélt. Fő Rende nem a' kérelem elmellőzését, hanem annak alkalmazhatóbb idő pontban leendő felvételét irányozzák. Éppen akkor, midőn a' Nemzeti kívánság egy, a' Királyi Székkel egykorú nyolcz századok óta gyakorlott élő Törvény által megerősödött, – és több érdekekkel öszvekaptsolt Intézetek eltörlésére, vagy megváltoztatására hajlik, felette szükséges, hogy előbb mint a' kívánság eredete, és kiterjedése, mint pedig a' tellyesedés lehetősége, 's az említett érdekekkel való megegyeztetetése bővebb vi'sgálat alá vetessen. – Ezt a' jelen tárgyra nem másutt, mint a' rendszeres munkák körében lehet eszközölni.”⁴⁰

³⁷ Ld. Kölcseynek 1834. szeptember 2-án A törvények magyar nyelvűsége ügyében elmondott beszédét (MTAK Kt. Jogt. Ogy. 4-rét 14. OROSZ József: *Diéta-közlő* II. 43. v. - 44. r.).

³⁸ Kölcsey Ferenc Kende Zsigmondnak. Pozsony, 1833. ápr. 8. *Kölcsey Ferenc levelezése Kende Zsigmonddal*. Budapest, 1983. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: TAXNER-TÓTH Ernő Budapest, (KendeLev.) 88.

³⁹ A főrendek 1833. febr. 20-i üléséről ld. Napló 89-90.

⁴⁰ Iratok I. 93.

A főrendeknek az előleges sérelmek tárgyában és a magyar nyelv ügyében küldött második üzenetét az 1833. március 4-i kerületi ülésen tüzték napirendre.⁴¹ Az ülésről Kőlcsey a következőket jegyezte fel naplójában: „*Kétszer állottam fel; egyszer Erdély, egyszer a nyelv miatt; s bár a kebel érzeményét hangban méltán önteni nem tudtam: az ügy szentsége lelkesített mindenkit. Kivétel nélkül erősen maradánk kívánataink mellett, s meghatározók, hogy harmadszor is szólítsuk föl a főrendeket: térnének már egyszer magokba, s kívánatainkat hozzájárulással segítjék*”⁴² A magyar nyelvről elmondott nevezetes beszédében több új elemmel bővítette a nyelvügyben megfogalmazott politikai érveket. Egyrészt azt állította: a főrendek nem kívánnak egyebet, mint a latinból olyan szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülöníti. Másrészt kifejtette: itt a vita nem az adózó nép és a nemesség között zajlik, hanem nemesség és nemesség között: 500 és 700 000 ezer nemes között. Kőlcsey rámutatott arra, a főrendek már korábban is elismerték, hogy a két tábla egy testet alkot.⁴³ „*Egyetlen egy testnél csak egy többség gondolható, a 700, 000 kétszer jelentett ki magát; s kérdem: mi joga van az 500-nak oly ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek, s ez a koronához van kötve.*” Kőlcsey szavait a felsőtábla tagjainak többsége s az országgyűlési titkosrendőrség is egyértelműen politikai támadásnak tekintette. Az országgyűlési titkos szolgálat által készített „Revisionsbericht” így fogalmazott: „*Endlich dürfte alle Aufmerksamkeiten an sich ziehen das heroische Argument des Kőlcsey womit er sich gegen die Magnaten um die Sprachdiplomatisirung mit dem Zahl des representierten Adels zu 700 000 – gegen 500 Magnaten laut Berichten bediente, und welches die Revision hierorts nur aus den Gesichtspunkten zu berühren sich bewegen fühlte, als es nach haltenem enthusiastischen Beifall nur zu dahin führen dürfte, daß die Stimme der Magnaten, im Gegensatz der Comitatus – eben so wie der übrigen Stände nullificiert würde.*”⁴⁴ Cseremiszký Miklós, a Staatskanzlei fogalmazója, aki az országgyűlésen távollévő főrendek követeként volt jelen, az ülésről készített jelentésében feljegyezte: Kőlcsey nagy tetszéssel fogadott, hosszú beszédében közvetlenül is megtámadta a felsőtáblát, míg a kormányt csak közvetve támadta, mikor azt a kijelentést tet-

⁴¹ Az előleges sérelmek tárgyában adott második főrendi választ l. Iratok I. 89. skk., a magyar nyelv ügyében küldött második üzenet pedig: Iratok I. 93. skk.

⁴² Napló 110.

⁴³ A főrendeket naplótartásra felszólító üzenetre a főrendek a következőt válaszolták: „*Nem fogják a ' Tekintetes KK. és RR. tagadni: hogy egy lévén Magyar Ország' Nemessége, mind azon különböztetés mellett is, mellyet hivatal, vagy más egyéb szempontokból vehető helyezettetések szerezhetnek, egy annak törvényes szabadsága -- úgy egy az Ország Gyűlési Test is, melly ha bár négy Országos Rendekből áll, és tanátskozásai' könnyebb, és czélirányosabb folytatása végett két Palotában szokta közönségesen Üléseit tartani; mindazonáltal elválaszthatatlan.*” Iratok I. 38.

⁴⁴ MOL Privatbibl. 93. téka 216v. és 254.r.

te, hogy még Oroszországban és Törökországban is, ahol egyébként a legnagyobb despotizmus uralkodik, még ott is a nemzeti nyelvet használják.⁴⁵

Kölcsey beszédének az utóélete is fontos tanulságokkal szolgálhat. Kölcsey igyekezett otthon maradt barátait is tájékoztatni a történekekről: „*A' főtábla másodszor is visszaküldé üzeneteinket. Ez fáj édes barátom, ez nagyon fáj! Te tudod, nekem a' haza és a nyelv szerelmem, 's mindent, ki ezeket hidegen nézheti, ellenségemnek tartok. Ez az oka, hogy e másodszori visszaküldést el nem tűrhettem, 's Erdély' és a' nyelv' ügyében egész erőmben szollamlottam meg.*” – írta Kölcsey Kende Zsigmondnak.⁴⁶ Barátjához, Szemere Pálhoz és annak feleségéhez még ugyanaznap a következőket írta: „*Az említett két beszédet (Erdély és Nyelvügy) Bártfayhoz leküldöm, hogy olvashasd. Ilyeneket a sajtó nem nyomhat; de illő, hogy szívből fogadtassanak sajtó nélkül is. Küldik azokat az országban szerteséellyel.*”⁴⁷ Kölcsey tehát tisztában volt vele, hogy a kerületi ülésen elmondott szavai a hazai cenzúraviszonyok miatt nem láthatnak napvilágot, s nem kerülhetnek be az éppen ez idő tájt összeálló, beszédeit tartalmazó kötetébe sem. A kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkező Bártfay László – aki egyébként gróf Károlyi György titkára volt – azonban alkalmas volt arra, hogy Kölcsey beszédeit eljuttassa egy szűkebb nyilvánossághoz. Bártfayhoz a következő szavak kíséretében küldte el Kölcsey az említett beszédeket: „*Két rendbeli beszédemet, édes Lacim, itt küldöm; szerettem volna a magyar nyelv dolgában írt utolsó üzenetemet is ezúttal küldeni; de ennek íratására időm nem maradt; talán más oldalról veended azt. E két beszédet ugyanazon egy ülésben tartám; a gyorsíró sok kihagyásokkal írta utánam; s így bizonyosan nincs mind egy szóig benne, amit kiabáltam. Az 500 és 700 ezer nemesről mondott szavak szemet szúrtak. Cziráky az országos ülésben, mondják, fájdalommal hozta fel; követtársam előtt pedig az alkancellár Eötvös Bécsben hozta föl. Akarom, hogy fáj nekik! Miért szegeztek magokat a legszentebb ellen, amit a haza bírhat?*”⁴⁸ A magyar nyelv ügyében elhangzott nevezetes beszéd egyébként eljutott báró Prónay Alberthez, gróf Ráday Gedeonhoz és gróf Dessewffy Józsefhez is. Dessewffyt elsősorban a szónoki teljesítmény és nem a politikai mondanivaló ragadta meg, legalábbis erről tanúskodik Kölcseyhez írt levele: „*Ma olvasám azon beszédet, melyet a magyar felírás ügyében kegyed a közelebb mult hónap negyedikén leszónoklott. A sok jeles beszédek között, melyek akárminő tárgyban ezen országgyűlésen a két táblánál elmondottak, véleményem szerint ez volt eddigelé a legklasszikusabb, valódi remeke a szószóllásnak; és élő bizonyítása*

⁴⁵ Cseremiszký Miklós az 1833. március 4-i ülésről készített beszámolóját l. MOL Privatbibl. 136. téka

⁴⁶ Kölcsey Ferenc Kende Zsigmondnak. Pozsony, 1833. márc. 7. KendeLev. 80.

⁴⁷ Kölcsey Ferenc Szemere Pálnéhoz. Pozsony, 1833. márc. 7. Kölcsey Ferenc Összes Művei. Sajtó alá rendezte: SZAUDER József és SZAUDER Józsefné. III. Budapest, 1960. (KÖM2 III), 500.

⁴⁸ Kölcsey Ferenc Bártfay Lászlónak. Pozsony, 1833. márc. 22. KÖM2 III. 516.

*Kvintilián állításának »maxima pars eloquentiae constat animo«. Valóban örvendek nyelvünknek, hazánkknak, az alsó háznak, szóval az egész magyar nemzetnek ezen észrevehető előmenetelén az országgyűlési szószóllásban. Lehetetlen vala gyengélkedő egészségem bajainak közöpette is nem érzem e beszéd nagy becsét.*⁴⁹ Kölcsey beszédei tehát gyorsan terjedtek a második nyilvánosságban. Kende Zsigmond 1833 áprilisában arról írt, hogy Kölcsey munkái, s különösen beszédei faluról falura, városról városra terjednek, s azokat nagy lelkesedéssel olvassák nemcsak Szatmárban, hanem még a szomszédos vármegyékben is.⁵⁰

A magyar nyelv ügyében készült harmadik üzenettervezetet Kölcsey március 5-én vetette papírra, amit az Erdély és a Részek ügyében készült ugyancsak harmadik üzenettel együtt a március 6-i kerületi ülésen olvasott fel. A sokszorosításra bocsátott szöveg pontonkénti megvitatására a március 10-i kerületi ülésen került sor.⁵¹ Kölcsey költői hévvel megfogalmazott kifejezései közül a rendek többit is kihagyni javasoltak.⁵² Nagyobb vita először az üzenet 5. bekezdése kapcsán alakult ki, mikor is többen – elsősorban Császár Sándor, Rudics József, továbbá Somssich Miklós, La Motte Károly, Klauzál Gábor és Kocsi Horváth Sámuel – kifogásolták az Amerikai Egyesült Államok történetével kapcsolatos párhuzam említését: „*Az éjszakamerikai szövetség szabadsága csak hét évvel régibb; 's azon szövetség íme óriási nagyságra nevedett, a' Magyar pedig csak nem annyi idő alatt még nyelvét sem tudta kivívni.*” Ugyancsak kihagyni javasolták a bekezdés zárómondatát: „*Isten a' Magyarart mindjárt születése által Magyarának teremté; 's a' Méltóságos Fő RR századok mulva kívánják e jóvá hagyni, hogy születése' céljának megfeleljen.*” A Kölcsey által benyújtott tervezet mellett szavazott a torontáli Hertelendy Miksa, a barsi Balogh

⁴⁹ Gróf Dessewffy József Kölcsey Ferencnek. Kassa, 1833. ápr. 5. Kölcsey Ferenc levelezése. Válogatás. Sajtó alá rendezte: SZABÓ G. Zoltán. Budapest, 1990. 148.

⁵⁰ „*Gróf Károlyi György itthon létekor sokat beszélgettünk rollad, sokat emlegettük nagy és szép tulajdonodat, 's kivált jó tiszta egyenes lelkedet édes Ferim! Talán csak most érted el azon pillanatot, mellyben az emberek között egy ellenséged sincs, nem csak a' tieid édes Ferim, hanem azok is, kik eddig gyűlölének elragadtatva beszélnek dicsőségedről és munkáidat olyigen szépnek 's oly igen találják, hogy mi nem győzzük most, az ő türedelmeket, 's egyenes itéleteket bámulni. Munkáid általjában, és beszédeid közönségesen a' legnagyobb enthusiasmmal fogadtattak, falurol falura, városrol városra és emberről emberre hurczolják azt édes Ferim! Mondhatom néked, hogy az idegen szomszéd Vármegyebeliek még igazságosabbak hozzád 's kifogyhatatlanabbak magasztalásidban mint mi is.*” Kende Zsigmond Kölcsey Ferencnek. Czégén, 1833. ápr. 19. KendeLev. 92.

⁵¹ A Kölcsey által készített harmadik üzenettervezet kéziratát I. MTAK Kt. Jogtan. Országgyűlés. Ívrét. 2. IV. köteg.

⁵² Ilyen volt pl. a főrendek halogató magatartására reagáló sor: „*De az éhezőnek akkor kell a' falat kenyeret nyújtani, midőn segédért felsikolt; alkalmasb időpontra útasítva kínos halállal halhat meg.*” *Vagy a latin nyelvre vonatkozó, aláhúzással jelölt szakasz:* „*'S nem egy, élet nélkül való, csontvázzá száraztott, barbár szavakkal és szóllásformákkal elundokított, 's eredeti sajátságaiabol kiforgatott nyelv miatt maradt e hátra?*”

János és a bihari Beöthy Ödön, a többség azonban támogatta a szöveg módosítását. A továbbiakban elsősorban Hegedűs Pál, Verőcze és Poszavec Zsigmond, Szerém megyei követek felszólalása nyomán megváltoztatták a társországra vonatkozó, 7. bekezdést is, amely eredetileg a következőképpen szólt: „*A' társországok pedig az 1830:8 törvénycikkelynek alatta lévén: miről fog-nak panaszkodhatni? Vagy nem tartoznak azok a' magyar nemzet' törvényeinek engedni, vagy kötelességök, ha a' kormányban részt venni akarnak, a nemzeti nyelvet megtanulni.*” A követek többsége azonban ezt a törvényi hivatkozást nem tartotta megalapozottnak, hiszen az idézett törvénycikkben az „*intra limites regni*”, illetve „*intra fines regni*” kifejezések szerepeltek, a rendelkezések tehát nyilvánvalóan nem terjedtek ki a társországra. Az üzenet végső változata azonban így is egyértelműen fogalmazott: „*A' kapcsolt részek pedig minthogy a' törvényhozásba, és hivatalokba részt vesznek, a' nemzeti nyelvet megtanulni és tudni kötelesek.*”⁵³ A kerületi ülés ugyancsak módosította a hetedik bekezdés utolsó mondatát. A Kölcsey által benyújtott változat szerint „*A' mi a' természeti jus és igazság alapjaitól fogva jó, tiszteletre méltó, és szent, az jó, tiszteletre méltó, és szent marad, ha létét csak a' mai naptól számlálja is: ellenben a' mi a' természeti jusokkal 's igazsággal ellenkezik, azt ezredek sem teszik igazságossá.*” Rudics József azonban a „természeti jus” kifejezést bővíteni akarta a „nemzet természeti jusa” szerkezetre, a szöveg tehát ennek megfelelően alakult át.⁵⁴ Március 10-i naplóbejegyzésében Kölcsey a következőképpen örökítette meg a történeteket: „*Lelkem fájdalmában írtam meg az üzenetet, keményen és keserűn. A sötétség és rettegés fíjainak szemei kápráztak, s szívei dobogásba jöttek; s igyekeztek az irományt minden erejéből kivetkeztetni. Azonban a jobb rész nem engedte magát egészen meggyőzteni, s kevés, de még is fontos kihagyással az üzenet megmaradt.*” Az országgyűlési titkos szolgálat beszámolóiból tudjuk, Kölcsey az ülésen a tervezetet érintő tartalmi kritikát fegyelmetten tudomásul vette, a grammatikai kifogásokat azonban finoman, de határozottan visszautasította, mondván, ő a Magyar Tudós Társaság nyelvi normáit képviseli, s amennyiben a kritikák megállnák helyüket, úgy az egész testület nevében szégyellnie kellene magát.⁵⁵

A magyar nyelv ügyében küldött harmadik üzenet nagy vihart kavart a felső-táblán is. A Kölcsey által fogalmazott szövegben ugyanis említésre került a főrendek magatartása, amely több hónapra keresztül megakadályozta, hogy az alsótábla kérése az uralkodó elé kerülhessen: „*De mikor a' Nemzet a' maga Királyához fiui bizodalommal készül járulni; mikor reményt táplál, hogy a' Fel-*

⁵³ Iratok I. 112.

⁵⁴ „*A' mi a' nemzet természeti jussainak, és az igazságnak alapjainál fogva jó, tiszteletre méltó, és szent, az jó tiszteletre méltó és szent marad, ha létét csak a' mai naptól számlálja is: ellenben a' mi a' nemzet természeti jussaival, 's az igazsággal ellenkezik, azt ezredek sem tehetik igazságossá.*” Iratok I. 112-113.

⁵⁵ Az ülésről készült beszámolókat I. MOL Privatbibl. 93. téka 356.r.-364.v.

ség a' természet Törvényein épült kérelmét megtagadni nem fogja; mikor nyilván kijelenti, hogy kérelme tárgyát Nemzetisége legfőbb, legmúlhatatlannabb eszközének tekinti, akkor ötet visszatartóztatni, közte 's a' szeretve tisztelt Fejedelem között gátot emelni olly dolog, melly szivet, és lelket elkeserit.”⁵⁶ Az üzenet ezen szavait a főrendek, s maga József nádor is nehezményezte, s bár fenntartásaik továbbra is megmaradtak, végül 1833. március 16-án szóbeli hozzájárulásukat adták ahhoz, hogy a feliratot az országgyűlés az uralkodó elé terjessze.

A magyar nyelv ügyében elküldött felíratra az uralkodó két és fél évig nem válaszolt, s mikor az elutasító királyi válasz megérkezett, Szatmár vármegye követei, Kölcsey és Eötvös Mihály már lemondtak követi megbízatásukról.⁵⁷ Kölcsey számára azonban még a válasz megérkezése előtt világossá vált, hogy kérésük nem talált meghallgatásra. 1833 novemberében ugyanis több hónapos vita után a rendek az úrbéri törvénycikkeket két hasábosan, magyarul és latinul terjesztették fel az uralkodónak. A törvénycikkek magyar fordítását végző bizottságnak Kölcsey is tagja volt, s bár a bizottság működéséről nincsenek behatóbb ismereteink, annyit tudni lehet, hogy Kölcsey a latin törvényszöveg magyar nyelvre történő átültetésében fontos szerepet játszott, a latin jogi kifejezések magyar megfelelőjének megtalálásában meghatározó szerepe volt, s tevékenysége nem egyszer vitákat is gerjesztett a bizottság ülésein.⁵⁸ Mikor 1834 augusztusában kilenc hónapnyi késlekedés után megérkezett az úrbéri törvénycikkekre adott latin nyelvű uralkodói válasz, a rendek keserűen tapasztalhatták, hogy I. Ferenc kizárólag a latin nyelvű törvényszöveget vette alapul, a magyar szerkezetet teljesen figyelmen kívül hagyta. Kölcsey tehát a szeptember 2-i kerületi ülésen azt indítványozta, az úrbéri válaszfelirat élén újítsák meg kérésüket a magyar nyelvű törvények és uralkodói válaszok iránt. Néhány megye – pl. Turóc és Szepes – ismét ellenvéleményt fogalmazott meg, s az is elhangzott, hogy a magyar nyelv még nem alkalmas arra, hogy törvényeket alkossanak rajta, a többség azonban támogatta Kölcsey javaslatát.⁵⁹

Az 1832–36-os országgyűlés a magyar nyelv ügyében végül is részleges sikert ért el: az 1836: 3. törvénycikk csupán annyit mondott ki, hogy a magyar törvényszöveg tekintendő eredetinek a latinnal szemben, s vitás esetekben is ez lesz a mérvadó. Deák Ferenc az országgyűlés befejezése után készített követi végjelentésében a következőképpen értékelte az elért eredményeket: „*Teljesedett legforróbb óhajtasunk, s legalább törvény magyar a magyarnak*” Ugyan-

⁵⁶ Iratok I. 113.

⁵⁷ A kérdéstről l. bővebben: PAJKOSSY Gábor: *Kölcsey követi lemondásának történetéhez*. Századok. 1996. 5. sz. 1191-1209.

⁵⁸ Cseremiszký Miklós 1833. június 28-i és július 6-i beszámolóját. I. MOL Privátbibl. 137. téka.

⁵⁹ A 1834. szeptember 2-i kerületi ülésről l. KOSSUTH Lajos: *Országgyűlési tudósítások*. Sajtó alá rendezte: BARTA István. III. Budapest, 1949. 479-485.

akkor rámutatott arra is, hogy sok teendő van még hátra addig, míg a nyilvános közélet minden területén a magyaré lesz az elsőség: „Sok függ önmagunktól, sok a körülményektől, s legtöbb attul, ha a körülményeket okosan használni tudjuk. Csak soha el ne felejtjük, hogy nemzeti önállásunk fennmaradása nyelvünk sorsával válhatatlan kapcsolatban áll.”⁶⁰ Az 1832–36-os országgyűlés első hónapjaiban a magyar nyelv ügye kapcsán lezajlott viták is azt bizonyítják, hogy az 1830-as években fellépő liberális ellenzék a nyelvet tekintette a legfontosabb nemzetalkotó tényezőnek, erősen kötődve a 18. század utolsó évtizedének szemléletéhez.⁶¹ Az 1840-es években azonban már jelentős hangsúlyeltolódás következett be a nemzet fogalmának és a nyelv szerepének meghatározásában. A következő évtizedben fellépő új politikai generáció felfogásában, már dominánsá vált a politikum: a történetiség, az államiság, a közös múlt és jövő tudata. Kossuth Lajosnak a Pesti Hírlapban megjelent szavait idézve, „a nemzetiség egy *historiai factum*, mellynek a nyelv nem egyetlen tényezője”.⁶²

A magyar nyelv ügyében folytatott vita azonban önmagán túlmutató jelentéssel is bírt. Előrevetítette ugyanis a magyar képviselői rendszer lényegét érintő nézetkülönbséget, amely majd 1833 nyarán a vallásügyi viták kapcsán válik nyilvánvalóvá a két tábla között, miután a felsőtábla több hónapig nem járult hozzá ahhoz, hogy az alsótábla felterjessze a protestánsok vallási sérelmeivel foglalkozó feliratot az uralkodónak. A felsőtábla – az alsótábla szemrehányásaira felelve – ötödik vallásbeli üzenetében kifejtette, az országgyűlésen helyet foglaló négy rend – a főpapok, bárók vagy mágnások, a nemesek és a szabad királyi városok – együttesen jeleníti meg a nemzet kívánságát: „*minekutánna ősi alkotmányunk tagadhatatlan elvei szerént, az egész Ország, csak az országossan egybegyült négy Rendek által ábrázoltatik, és e szerént csak azt lehet az Ország köz kívánságának állítani, a’ mi ezen Országos Gyülekezett által kijelentetik*” – fogalmaztak a főrendek.⁶³ Ezzel szemben az alsótábla, s mindenek előtt a vármegyék követői úgy látták, egy-egy ügyben a valódi többséget a törvényhatóságok képviselői testesítik meg, s ebben a szellemben készítették el hatodik vallásbeli üzenetüket is: „*Nem hatottak pedig túl jelesen képviselői helyeztetések’ kérdésére nézve – mert képviselőség lévén ezen Tábla mostani szerkeztetésének alapja – nincs a’ Hazának olly egészlő része, mellynek képviselőjét körökbe nem foglalnák. Nem hatottak túl az Ország kívánságának kijelentésére nézve; miután a’ Nemzet minden egészlő részeinek képviselői le-*

⁶⁰ Az 1836. június 20-i követjelentést l. DEÁK Ferenc: *Válogatott politikai íráások és beszédek* I. 1825-1849. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: MOLNÁR András. Budapest, 2001. 127-169.

⁶¹ Az 1770-es, 1780-as években fellépő nemzedékek nyelvszemléletéről l. BÍRÓ Ferenc: *Bevezetés*. IN: BÍRÓ Ferenc (szerk.): *Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*. Budapest, 2005. 18-19

⁶² Lásd bővebben DEÁK Ágens: „*Nemzeti egyenjogúsítás*” *Kormányzati nemzetiségpolitika Magyarországon 1849-1860*. Budapest, 2000. 30-32.

⁶³ Íratok I. 247.

hetvén egyedül a' köz kívánatnaktolmátsai – minden nemzeti kívánság a' szakadatlanul divatkozott szokásnál fogva is tsak ezen Tábla hatósága által hozathatik indítványba."⁶⁴

Ebben a kérdésben nagyon határozott véleményt fogalmazott meg Kőlcsey, aki úgy vélte, az országgyűlés két táblája egy testet alkot, a képviseleti rendszer elemei azonban csak az alsótáblán lelhetők fel, s a közvélemény akarata a követutasításokban nyilvánul meg, éppen ezért indítványozási joga is csak az alsótáblának lehet.⁶⁵ Ezzel szemben a felsőtábla csak egyéni érdekeket képvisel, éppen ezért a főrendek nem gyakorolhatnak vétójogot az alsótábla indítványaiival szemben, csupán csak mérséklő szerepük lehet az országgyűlési tanácskozásokon. Ennek a közjogi gondolkodásnak a legfontosabb elemei – mint láttuk – éppen Kőlcsey tevékenysége révén már a magyar nyelv ügye kapcsán lefolytatott vitában is megmutatkoztak.

⁶⁴ Iratok I. 254.

⁶⁵ „Ha már az országgyűlési test csak egy; s ott minden nemes személyes szavazatal bír: könnyü általlátni, hol a többség? A főrendek az országgyűlési test egységét nem tagadják. Ez azt teszi, hogy ellenmondásokat tehát nem úgy teszik ellenünkbe: mint pairkamaraí vetot. Azonban a szavazatok fejenkénti számlálását még is örömet el nem ismernék; mert hiszen ugy minden pillanatban le lehetne őket szavaznunk. S az a néhány zászlós, praelatus, és mágnás a nemesség számához képest mi lenne?” (Napló 189. a kérdésről l. bővebben Napló 181-190.).

